

Interview

**BOTANICUS
JOOP SCHAMINÉE:**

‘Wij willen alle inheemse planten beschermen, ongeacht hun nut’

Tekst: Merijn van Nuland Veel oer-Hollandse planten en bomen worden met uitsterven bedreigd. Een nationale zadencollectie moet deze soorten behouden voor de toekomst. Maar waarom is dat zo belangrijk? We vroegen het botanicus Joop Schaminée.

Nederland telt meer dan 1500 soorten wilde planten. Dat kunnen er over een aantal jaar weleens een stuk minder zijn. Maar liefst een derde van de planten is bedreigd, en 71 soorten zijn zelfs zo ernstig in gevaar dat ze binnenkort in Nederland kunnen uitsterven. Dat geldt bijvoorbeeld voor de kievitsbloem, de muurbloem en de karwijselie. Onderzoekers van de universiteiten van Nijmegen en Wageningen luiden nu de noodklok. Ze willen voorkomen dat deze inheemse soorten voorgoed verloren gaan. Hun plan: een nationale collectie waar de zaden van al deze inheemse soorten liggen opgeslagen. Mocht er ooit een moment komen waarop een Nederlandse plantensoort in het wild uitsterft, dan komt de zadenbank in actie: na het ontdoaien, opkweken en vermenigvuldigen kunnen wetenschappers de verdwenen plantensoort opnieuw ‘uitzetten’ in de natuur. Inmiddels zijn de plannen voor zo’n nationale zadenbank al behoorlijk vergevorderd. Als alles volgens plan verloopt, komen er in Nijmegen

en Wageningen twee identieke collecties te liggen met ingevroren zaden, zodat er altijd een back-up achter de hand is. Maar waarom is het zo erg als een plantensoort in Nederland uitsterft? En kunnen we niet gewoon zaden uit het buitenland halen om die soort te herintroduceren? **KIJK** vroeg het aan hoogleraar Joop Schaminée, initiatiefnemer van de nationale zadencollectie.

Eén plantensoort meer of minder maakt toch niet zoveel uit?

“Sinds 1950 zijn er in Nederland zeker veertig inheemse plantensoorten uitgestorven door toedoen van de mens. Ik vind dat een principiële probleem: de mensheid heeft simpelweg niet het recht om soorten op zo’n grote schaal uit te roeien. We moeten zorg dragen voor de wereldwijde biodiversiteit, en daar hoort ook bij dat we op nationaal en regionaal niveau de ecosystemen in stand houden.”

In een dichtbevolkt land als Nederland zal ➤

GUY ACKERMAN/WAGENINGEN UR

■ Prof. dr. Joop Schaminée (1957) studeerde en promoveerde in de vegetatiekunde, de studie van planten en hun natuurlijke omgeving.

■ Schaminée bezet sinds 2006 de Westhoff-leerstoel, en is daarmee bijzonder hoogleraar vegetatiekunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen en Wageningen UR.

■ In 2009 ontving Schaminée de Prins Bernhard Cultuurfondsprijs voor zijn baanbrekende werk op het gebied van onderzoek en natuurbeheer.

■ Schaminée's vijfdelige serie *De vegetatie van Nederland* wordt gezien als het standaardwerk van de Nederlandse vegetatiekunde.

■ Schaminée is initiatiefnemer van de Landelijke Vegetatie Databank en het biologisch informatiesysteem SynBioSys, ten behoeve van natuurbeheer, -beleid en -ontwikkeling.

■ Hij adviseert de overheid op het gebied van belangrijke beleidsthema's als Natura 2000 en de Nationale Parken.

■ Een ecosysteem is sterk genoeg om wat klappen op te vangen. Zo kan dit duinlandschap best tegen een droge zomer. Maar verwijder je een paar dier- of plantensoorten, dan wordt het ineens een heel ander verhaal.

■ Joop Schaminée (rechts) met Niels Eimers, coördinator van het project Levend Archief. Hun doel: een archief van alle inheemse bedreigde planten uit Nederland, zodat deze genetische varianten niet uitsterven.

■ Sommige gemeenten gebruiken al inheemse zadenmengsels, zoals hier in Apeldoorn. Dat zou nog vaker moeten gebeuren, vindt Joop Schaminée. Alleen op die manier stoppen we de vervalsing van de Nederlandse flora.

de natuur af en toe moeten wijken voor de mens.

“Uiteraard. Natuurgebieden raken versnipperd, bijvoorbeeld doordat er wegen of landbouwgebieden tussen liggen. Maar dat wil niet zeggen dat je de natuur weg mag pesten op de schaal waarop we dat nu doen. Dat is ook niet in ons eigen belang. Een ecosysteem is een geraffineerd netwerk met een zeer subtiele samenhang. Je kunt van tevoren niet inschatten wat er gebeurt als je daar één schakeltje uit weghaalt. Het is algemeen bekend dat een ecosysteem met meer soortenrijkdom beter bestand is tegen veranderingen. Het kan tegen een stootje. Zo herstelt het Nederlandse duingebied over het algemeen goed na droge zomers. Maar haal je dier- of plantensoorten weg uit dat gebied, dan wordt het ecosysteem meteen een stuk minder robuust. Het zou zomaar kunnen betekenen dat datzelfde duingebied in enkele jaren volledig verdroogt.”

Wanneer is de nationale zadencollectie compleet?

“Als we zaden van alle bedreigde plantensoorten hebben gedroogd, vacuüm verpakt en ingevroren. Het gaat in totaal om bijna zeshonderd soorten, dus je kunt je voorstellen dat het een behoorlijk karwei is. Vooral omdat we van iedere soort ook nog zaadmonsters uit verschillende regio's verzamelen, want een blauwe knoop uit bijvoorbeeld Limburg is anders dan een blauwe knoop van de Waddeneilanden. Het is nu zaak een goed programma op te zetten, inclusief financiering voor specifieke onderdelen, maar ik weet zeker dat het allemaal gaat lukken.”

Vanwaar dat optimisme?

“Er is echt iets losgebarsten sinds we onze plannen bekend hebben gemaakt. Ik ben benaderd door talloze bedrijven, stichtingen en particulieren die mee willen helpen om de nationale zadencollectie te verwezenlijken, bijvoorbeeld door zaden op te kweken en te vermenigvuldigen. Inmiddels hebben we een consortium van meer dan dertig partners. En ook de financiering begint te lopen. Dankzij een bijdrage van het Prins Bernhard Cultuurfonds hebben we een projectcoördinator aan kunnen stellen. En met een beetje geluk krijgen we binnenkort een mooi bedrag van de Nationale Postcode Loterij.”

Veel Nederlandse planten komen ook in het buitenland voor. Kun je daar dan geen zaden vandaan halen om een plant te herintroduceren?

“Jawel, dat gebeurt ook op grote schaal, maar dat werkt juist averechts. De laatste jaren zijn bijvoorbeeld veel akkerranden en bermen ingezaaid met zadenmengsels waarvan de oorspronkelijk zaden door kwekers geïmporteerd zijn uit Duitsland of Zuid-Frankrijk. Dat doen gemeenten, waterschappen en natuurbeheerders met de beste bedoelingen, want je geeft een stukje grond terug aan de natuur. Maar ze staan er vaak niet bij stil dat die planten heel erg verschillen van de oorspronkelijke Nederlandse soorten. Het zijn vaak doorgekweekte gedrochten, met dubbele bloemen en grotere bloemkelken dan hun inheemse soortgenoten. Dat zie je van klaver tot bolderik, en van korenbloem tot margriet. Dit alles nog afgezien van het inbrengen van

soorten die in ons land van nature helemaal niet voorkomen. Dat noemen we floravervalsing.”

Waarom is dat erg?

“Het introduceren van deze uitheemse soorten kan een gevaar vormen voor onze eigen natuur. De grote en sterke buitenlandse planten vormen als het ware oneerlijke concurrentie voor de delicatesse Nederlandse soorten. En in veel gevallen vermengen de uitheemse planten zich met de Nederlandse soorten, waardoor er uiteindelijk van de oorspronkelijke natuur weinig overblijft. De genetische diversiteit vermindert daardoor flink.”

Zo'n vaart zal het toch niet lopen?

“Toch wel. Zo zijn er de laatste decennia op grote schaal sleedoorns geplant naast de Nederlandse snelwegen. Het zijn mooie struiken met witte bloemen, die je ook gewoon in Nederland kunt vinden. Maar omdat deze sleedoorns uit het buitenland komen, bloeien ze twee weken eerder dan de Nederlandse variant. Daardoor zijn ze vaak net uitgebloeid op het moment dat de insecten op zoek gaan naar nectar. Als gevolg daarvan vinden belangrijke insecten, waaronder bijen, minder gemakkelijk voedsel. De buitenlandse sleedoorn zelf heeft er minder last van, want die is niet afhankelijk van bestuivers voor zijn voortbestaan. Het is namelijk een struik die zich ook kan verspreiden door middel van uitlopers onder de grond. Het resultaat: de uitheemse plant blijft voortleven, en de insecten hebben er bar weinig aan. Een ander voorbeeld is het bezemkruiskruid, dat in de jaren dertig in

Europa is beland en een enorme opmars heeft gemaakt. Het heeft een andere bloeiperiode dan vergelijkbare kruiskruiden, waardoor - via een aantal ecologische schakels - de uiterst zeldzame schorviltbij nu het loodje dreigt te leggen. Dit soort effecten zijn zo onvoorspelbaar, die bedenkt je gewoon niet. Het is het geheim van de natuur.”

Wat betekent dit voor het natuurherstel in Nederland?

“Dat we heel goed moeten nadenken voordat we soorten uit het buitenland introduceren, omdat het de natuur uit balans kan brengen. Bij de herintroductie van diersoorten wordt die afweging meestal heel goed gemaakt. Denk aan de bever, de otter of de korenwolf. De bever werd bewust uit Duitsland gehaald, omdat de Russische bevers te veel verschilden van de Nederlandse soortgenoten. Diezelfde afwegingen moeten we maken als we planten terugbrengen naar Nederland. Het wildemanskruid is bijvoorbeeld uitgestorven in Nederland, maar het groeit nog wel in Tsjechië. Die variant is echter zo anders dan de oorspronkelijke Nederlandse plant dat het niet verstandig is om de Tsjechische plant in Nederland te introduceren.”

Hoe kan dat beter?

“Ik hoop dat een misser zoals met de sleedoorn in de nabije toekomst niet meer voorkomt in Nederland. Gemeenten zouden erop moeten letten dat ze enkel inheemse soorten uitzaaien of aanplanten, en geen doorgefokt buitenlands materiaal. Daarvoor is natuurlijk wel voldoende inheems plantenaanbod nodig,

want maar liefst zo'n 95 procent van alle bomen en struiken in Nederland is afkomstig van buitenlands materiaal. Zelfs een inheemse zomereik is bijna niet meer te vinden. We moeten er dus ook voor zorgen dat de kwekers bereid zijn om die inheemse soorten weer te gaan telen.”

Hoe helpt de nationale zadencollectie daarbij?

“Kwekers kunnen van ons consortium zaden krijgen. Daar is uiteindelijk iedereen mee geholpen. De kwekers kunnen hun afnemers garanderen dat ze alleen maar inheems materiaal verkopen, en wij zorgen ervoor dat we altijd voldoende zaden hebben voor in de zadenbank. Uiteindelijk willen we toewerken naar een heus keurmerk voor deze kwekers. Zij kunnen dat keurmerk laten zien aan de gemeente, en wie weet zorgt het ervoor dat ze als vanzelf voorkeursleveranciers worden voor bomen en andere planten.”

Op Spitsbergen bestaat al geruime tijd een overeenkomstig initiatief. In hoeverre lijkt uw project op die Wereldzadenbank?

“Ons initiatief lijkt op de Wereldzadenbank in de zin dat we allebei zaden voor langere tijd opslaan om ze voor uitsterven te behoeden. Maar daar houdt de gelijkheid wel zo'n beetje op. Spitsbergen focust namelijk op voedsel-

gewassen zoals rijst, tarwe en appels, in totaal zo'n driehonderd verschillende soorten waarvan alle rassen worden veiliggesteld. Het uiteindelijke doel is dus niet zozeer om de biodiversiteit van onze planeet te waarborgen, maar het voedsel van de mens. Wij willen juist alle Nederlandse planten beschermen, ongeacht hun nut. Daarnaast is Spitsbergen slechts een grote opslagplaats voor zaden, terwijl wij de natuur ook actief een handje willen helpen. We willen met behulp van enkele zaadjes massa genereren, zodat ze ook gebruikt kunnen worden voor natuurherstel.”

Gaat het alleen om het behoud van de wilde flora of zijn er nog andere belangen die met de nationale zadenbank worden gediend?

“Een belangrijke drijfveer van het project is het onder de aandacht brengen van de Nederlandse flora bij een breed publiek. Wie heeft weleens goed naar de zaaddozen van gele lissen gekeken of kent de verschillende zaden van de boterbloemen in ons land? En wie weet nog dat de ondergrondse klaver zijn zaden net als pinda's actief de grond in drukt? Educatie is dus ook een belangrijke pijler van ons project. Om die reden zijn de botanische tuinen en de honderden vrijwilligers van de stichting FLORON nauw bij dit project betrokken.” ■

Merijn van Nuland studeerde sociologie en journalistiek. Hij liep stage bij de *Volkskrant* en werkt momenteel als wetenschapsjournalist.

Ga voor links met meer informatie naar www.kijkmagazine.nl/artikel/joop-schaminee